

UURINGUD HALJALA KIRIKU PÕRANDA VAHETUSEL

Villu Kadakas

Praegu on Haljala kirik kolmelööviline nelja kaheksakandilise piilariga pikihoone, millel on neljakandiline koor ja läänetorn. Kirik on ehitatud mitmes etapis 15. saj jookul, alustades koorist 1430.–1440. a paiku. Juba varasem uurija Villem Raam oletas, et ka praeguse hoone vahetu eelkäija oli kivist.

Viimatised uuringud kiriku pikihoones võeti ette siis, kui mädanenud puitpõranda asemele hakati rajama kivi-põrandat ning välja tuli vedada ülemine, vammiga saastunud pinnas – 20–25 cm paksune kiht. Harukordne võimalus uurida 2016. a juunist oktoobrini läbi kogu kesk-aegse pikihoone pinnase ülaosa tõi mitmekesist infot.

Nii leiti üheksa neljakandilise hauakambri paekivi-müürid, mis pärinevad arvatavasti pikast ajavahemikust: 15.–18. saj. Kambrid on ilmselt 19. saj pinnasega täidetud ja neid ei avatud ka nüüd.

Keeruliseks osutus varasema kirikuhoone jäänuste otsimine, sest need on hauakambrite, piilarite vundamentide ja lugematute haudade süvendite kaevamise käigus suures ulatuses hävitatud. Kõigepealt uuriti pikihoone idaosa üle georadariga (Kaarel Orviku ja Hannes Tõnison, Tallinna Ülikooli ökoloogia keskus), otsides praegusest eeldatavalt kitsama pikihoone külgeinu.

Radaripiltide alusel hakkas praeguse hoone kum-mastki külgeinast 1–2 m kaugusel pinnase koorimise käigus paljanduma mitu sideaineta ja tihedalt laotud suurte maakivide võõndit. Need on 1–1,2 m paksused ida-läänesuunalised vundamendid, tõenäoliselt varasema kiriku pikihoone külgeinte omad. Väiksemad maakiviko-gumid tähistasid küllap samuti vana pikihoone idaseina vundamenti, ent vana läänesena asukoht jäi oletuslikuks.

Uue kirikuseina rajamine 1 m kaugusele vanast on ratsionaalne ja ootuspärane. Niisugune projekt võimaldas vana kirikut täies mahus edasi kasutada kuni uute seinte valmimiseni, kuid jättis tellingu jaoks piisavalt ruumi. Vähesse paksuse tõttu (1–1,2 m) on selge, et vanal pikihoonel pidid olema nii õhukesed seinad, et kivivõlve ei olnud.

See oli oma aja kohta lai, u 21 × 14 m suurune hoone (pikkuse-laiuse suhe 3 : 2). Selliseid dominiiklaste jutluskirikute arhitektuurist inspireeritud suuri puitla-gedega pikihooneid on Põhja-Eesti kihelkonnakirikute hulgas seniste teadmiste järgi rajatud 14. saj (nt Jõhvi, Lüganuse, Keila).

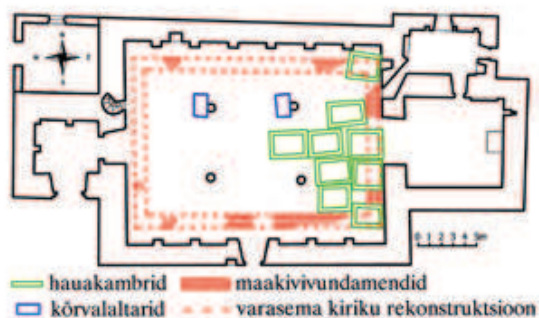
Kuna kooriruumis ja tornis säilis vana põrand, ei selgunud, kas vanal kirikul oli omaette kooriruum ja torn.

Uuringute tegijad kogusid ligikaudu 400 irdleidu, millest enamuse moodustavad metallesemed, põhiliselt mündid. Kirikuinventarist väärivad kõige rohkem tähelepanu kaks paekivist ristimisvaagna tükki.

Kõige arvukama rühma münte moodustavad 17.–18. saj vaskrahad, mõnevõrra vähem on hiliskesk-aegseid, 15.–16. saj hõberahasid. Varasem müntide rühm pärineb 14.–15. saj vahetusest, seega veel eelmise kiriku ajast.

Üllatuse valmistasid paarkümmend pronkset, samuti paar savinõukildu, mis pärinevad hilisest raua-ajast, 11.–12. saj, ning osalt juba keskaja piirilt, 13. saj. Leiti mitme ristpeaga rinnanõela tükke, kaks tordeeritud käevõru, spiraalide ja kettide katkeid ning kolme kodaraga rihmajagajaid. Ilmselt on kiriku kohal olnud matmiskoht juba enne kiriku asutamist.

(1)

(2)

(1) Haljala kiriku plaan. Autor Villu Kadakas (2) Vaade võidukaare suunas pikihoone idaosale kaevamiste ajal. Vasakul piilari ees kõrvalaltari vundament, kesklöövis hauakambriid. Foto Villu Kadakas